

TRANSITION: THE FIRST DECADE, ur. Mario I. Blejer i Marko Škreb, 2002. MIT Press, Cambridge Mass., 516 str.¹

Prikaz*

Transition je ocjena prvog desetljeća transformacije zemalja srednje i istočne Europe u slobodna tržišna gospodarstva s privatnim vlasništvom. Uvodno je poglavlje suautora Marija Blejera i Marka Škreba izvrstan sažetak četrnaest različitih priloga ove knjige. Poglavlja što su ih pripremili autori Linn, Kolodko, Gaidar i Larosiere bave se općim pitanjima tranzicije. Autori razmatraju različite metode institucionalnog restrukturiranja, utvrđuju neka glavna pitanja i probleme procesa tranzicije te procjenjuju dobivene rezultate. Prilozi Hagena i Straucha, Dabrowskog, Halperna i Nemenyja, Dlouchyja, Šonje i Vujčića, Bolea, Nutija, Aslunda, Mihova i Daiana opisuju rezultate tranzicije u Istočnoj Njemačkoj, Poljskoj, Mađarskoj, Češkoj Republici, Hrvatskoj, Sloveniji, Bjelorusiji, Bugarskoj i Rumunjskoj.

Knjiga sadržava brojne vrlo korisne informacije, koje se pokatkad i ponavljaju, o prvom desetljeću tranzicije u zemljama srednje Europe i baltičkim zemljama (*central Europe and the Baltic – CEB*) te zemljama zajednice nezavisnih država (*Commonwealth of Independent States – CIS*). Eksplicitno ili implicitno, većina autora zagovara “sveto trojstvo” tranzicije: makroekonomsku stabilnost, privatizaciju i liberalizaciju. Općenito hvale uloge Međunarodnoga monetarnog fonda, Svjetske banke i drugih međunarodnih organizacija te zagovaraju “dirižizam” (upravljanje odozgo) kao jednu od metoda tranzicije. (Najbolje analize tranzicije odozgo, nasuprot tranziciji odozdo, mogu se naći u: C. Sunstein, “*On Property and Constitutionalism*”, *Cardozo Law Review* 14 (1993): 907-35.) Ne manjka opsežnih popisa onoga što su vlade zemalja CEB-a i CIS-a trebale napraviti ili su mogle bolje napraviti ili onoga što bi još trebale napraviti. Autori ne uspijevaju ravnomjerno uklopiti svoje priloge o tranzicijskim mjerama i politikama te rezultatima tranzicije u teoretski okvir. Stoga bi se moglo dogoditi da čitatelj ove knjige ne shvati odnos uzroka i posljedica koji povezuje alternativne institucionalne reforme s praćenim učincima putem poticaja i transakcijskih troškova koje te institucije stvaraju. Prilozi Lina, Kolodko, Hagena i Straucha, Dabrowskog i Gaidara zaslužuju i dodatne komentare.

¹ Prijevod prikaza što ga je Steve Pejovich, Texas A&M University, izvorno objavio u *The Independent Review* (Vol. VIII, No. 1, Summer 2003) ovdje objavljujemo s dopuštenjem. Copyright © 2002, The Independent Institute, 100 Swan Way, Oakland, Calif. 94621-1428 U.S.A.; www.independent.org; info@independent.org

* Prilježeno (*Received*): 20.8.2003.

Prihvaćeno (*Accepted*): 4.9.2003.

Poglavlje Johannesa F. Linn *Deset godina tranzicije u srednjoj Europi i bivšem Sovjetskom Savezu: dobre vijesti i ne baš tako dobre vijesti (Ten Years of Transition in Central Europe and Former Soviet Union: The Good News and Not-So-Good News)* pomno je istražen i prikazan pregled ekonomskih reformi u zemljama središnje i istočne Europe. Zemlje CEB-a postigle su održivi rast ili idu u tome smjeru, razvile su vjerodostojne institucije zakonodavne vlasti te održavaju zadovoljavajuću fiskalnu disciplinu. Iako nalazi određene razlike u rezultatima tranzicije unutar zemalja CEB-a, Linn se ne pita jesu li te razlike slučajne. Rezultati tranzicije u zemljama CIS-a bili su lošiji od rezultata u zemljama CEB-a. Te razlike Linn pripisuje negativnim početnim uvjetima u bivšem Sovjetskom Savezu. Njegova su opažanja ispravna, iako vrlo slabo podučavaju. Linn donosi i čudne zaključke u vezi s Ukrajinom i Rusijom: "...moguće se nadati kako će obje zemlje ... pronaći politički konsenzus koji će omogućiti zaokret gospodarstva tih zemalja, kao što je bilo s brojnim zemljama u Latinskoj Americi nakon desetljeća nesigurnih i nepoželjnih ekonomskih i političkih događaja" (str. 31). Raspravljajući o učincima tranzicije na dohodovnu nejednakost, kaže da su "jedno od najvećih postignuća socijalističkog sustava bile razvijenost i pristupačnost socijalnih usluga i socijalne skrbi. Kao rezultat toga, raširenost siromaštva u regiji bila je vrlo niska" (str. 31). Prema mišljenju autora ovog prikaza, Linn poručuje da je društvo A, u kojemu se polovica kućanstava osjeća siromašnima jer druga polovica posjeduje bazene za plivanje, u lošijem položaju od društva B, u kojemu se nijedno kućanstvo ne osjeća siromašnim jer nitko nema bazen za plivanje.

Prilog Gregora W. Kolodka *Postkomunistička tranzicija i postwashingtonski sporazum: lekcije za političke reforme (Postcommunist Transition and Post-Washington Consensus: The Lessons for Policy Reforms)* informativan je, ali pomalo monoton. Autor objašnjava kako je u 1990-ima postojao plan (Washingtonski sporazum) transformacije zemalja CEB-a i zemalja CIS-a u slobodna, tržišno orijentirana gospodarstva s privatnim vlasništvom. Plan nije uspio jer ekonomske mjere utemeljene na tom sporazumu nisu pridavale pozornost važnosti institucija. Kolodko se zalaže za novi plan tranzicije tih zemalja u tržišno orijentirana gospodarstva s privatnim vlasništvom koja bi preferirala mjere i politike usmjerene prema rezultatima (tzv. *outcome* – orijentirane politike) i institucionalnom restrukturiranju. Naglašava potrebu "mudrih" mjera i "dobre" vlasti, ali ne analizira zašto su neke mjere dobre, a zašto druge nisu. Osobno sklon institucionalnim reformama, Kolodko je mogao pokušati identificirati učinke alternativnih institucija na poticaje nositelja političkih odluka kako bi predložio reforme koje bi povećale troškove osnivanja koalicija za iznuđivanje rente (*rent seeking*). On također piše: "Previše je pozornosti usmjereno na mehanizme koji bi hipotetički vodili povećanju učinkovitosti i konkurentnosti, umjesto koncentriranja na rezultate tih mehanizama" (str.61). Tomu je alternativno gledište prema kojemu slobodno tržište i privatnovlasnička ekonomija utemeljuju *proces* koji potiče pojedince da zadovoljavaju svoje osobne ciljeve dobrovoljnim interakcijama s drugima te da, čineći to spontano, pri tome ne uzrokuju neplanirane posljedice. Drugim riječima, tranzicija od socijalizma ka slobodnom tržištu i ekonomijama utemeljenim na slobodnom vlasništvu u zemljama CEB-a i CIS-a treba se usredotočiti na reforme koje smanjuju diskrecijsku moć vlada. Kolodkova je poruka nešto drugačija: "Ako postoji mogućnost izbora između spontanog razvijanja institucio-

nalnih okruženja (slučajnost) i načina da je vlast usmjerava (namjerno), onda su reforme odozgo mnogo prikladnije za bivše socijalističke zemlje” (str. 76). Najmanje što je mogao, Kolodko je trebao objasniti zašto radovi F. A. Hayeka, Ronalda Coasea, Milto- na Friedmana, Douglasa C. Northa i Jamesa M. Buchanana nisu primjenjivi na ekono- mije postsocijalističkih zemalja.

Istočna Njemačka: tranzicija i ujedinjenje, očekivanja i iskustvo (East Germany: Transition with Unification, Expectations, and Experience) autora Jurgena von Hagen- a i Rolfa R. Straucha izvrsno je istraživanje. Rasprava te dvojice autora o ekonomskim re- formama u Istočnoj Njemačkoj informativna je, nepretenciozna, a autori su je vješto ugradili u jednostavni teoretski okvir. Na primjer, bojeći se niže troškovne konkurentno- sti iz Istočne Njemačke, zapadnonjemački sindikati i udruženja poslodavaca iskoristili su kolektivno pregovaranje na nacionalnoj razini kako bi podigli plaće u Istočnoj Nje- mačkoj. Upravo kako su i očekivali, visoke naknade za vrijeme predvidljive nezaposle- nosti omogućile su da nezaposlenost postane prihvatljiva radnicima iz Istočne Njemačke. Nažalost, novčani transferi koji su uslijedili iz Zapadne Njemačke povećavali su rizik institucionalizacije Istočne Njemačke kao regije koja je u ujedinjenoj Njemačkoj ovisna o transferima. No i dalje, za budućnost ostaje nada. Budući da kolektivno prego- varanje na nacionalnoj razini povećava troškove proizvodnje poslovnih tvrtki u Istočnoj Njemačkoj, one nastoje napustiti udruženja poslodavaca (kao što su velike poslovne tvrtke u Zapadnoj Njemačkoj nastojale smanjiti veličinu radne snage u skladu s potica- jima koje je suodlučivanje stvorilo krajem 1970-ih). Iako autori ne analiziraju troškove što ih tvrtke imaju pri povlačenju iz nacionalnog procesa pregovaranja, oni donose vrlo važan zaključak: “Dugoročne posljedice prilagodbi tržišta rada mogle bi omogućiti da pregovori o usklađivanju plaća u Istočnoj Njemačkoj budu fleksibilniji od onih u Zapad- noj Njemačkoj” (str. 105).

Prilog Mareka Dabrowskog *Deset godina ekonomske tranzicije u Poljskoj (Ten Years of Polish Economic Transition, 1989–1999)* lijepo je napisano poglavlje. Kakvi god da su mogli biti kratkoročni učinci šok-terapije ministra financija Leszeka Balce- rowicza početkom 1990-ih, njegova je šok-terapija utemeljila institucionalnu strukturu koja je održala Poljsku na putu slobodnog tržišta, unatoč kasnijim izborima proljevitih političkih kandidata. Dabrowski smatra kako su glavne pokretačke snage tranzicije u Poljskoj bile novonastale, a ne privatizirane tvrtke. S obzirom na to da su privatizirana, neučinkovita su državna poduzeća izvor *rent-seeking* koalicija i korupcije i teško je pre- tjerati s isticanjem važnosti stvaranja uvjeta koji potiču poduzetništvo.

Naslijeđe socijalističkog gospodarstva: makroekonomske i mikroekonomske poslje- dice mekih proračunskih ograničenja (The Legacy of the Socialist Economy: The Macro- and Microeconomic Consequences of Soft Budget Constraints) autora Yegora Gai- dara nije poglavlje samo o Rusiji. U usporedbi s Kolodkina i Linnova poglavlja, Gaidar daje bolje analize i korisnije uvide u pitanja i probleme tranzicije u zemljama CIB-a i CIS-a. Naznačava četiri važne točke. Prvo, sve su tranzicijske zemlje naslijedile mone- tarne probleme. Zemlje koje su odoljele političkim i socijalnim pritiscima da bi izbjegle provođenje stroge monetarne politike i čvrste proračunske projekcije prošle su, kao što se moglo i očekivati, bolje od drugih. Drugo, održivi rast ovisi o stopi rasta novoga pri-

vatnog sektora (poduzetništva) te o dijelu državnog sektora koji je prošao ispit na tržištu (odnosno onaj dio kojemu nisu potrebne državne subvencije). Treće, tzv. tržišni socijalizam nije održiva alternativa; to je samo jedan izraz socijalizma koji, iako skriven, nije potpuno iščeznuo. Konačno, privatizacija državnih poduzeća povezana je s rastom skupina za iznuđivanje rente, što Gaidar naziva nomenklaturom kapitalističkih poduzeća. Ta nova upravljačka klasa “može nagomilati neplaćanja u proračun te nastaviti njegovati svojevrсни stil pregovora poduzeća i države o stvarnim poreznim obvezama što u konačnici vode... širenju korupcije u postsocijalističkom gospodarstvu” (str. 325) (klasične optužbe Adolfa A. Berlea i Gardinera C. Meansa mogle bi stoga pronaći svoje mjesto pod suncem).

U zadnjem poglavlju, *Gospodarstva u tranziciji (Transition Economies)*, Jacques de Larosiere podržava Gaidarova mišljenja te piše kako je “u brojnim slučajevima privatizacijski proces vodio do unutarnje kontrole poduzeća, što nije pogodovalo ni transparentnosti ni učinkovitosti procesa, kao ni povećanju konkurentnosti” (str. 484). No Larosiere ne povezuje svoje zaključke s učincima privatizacije državnih poduzeća, a ništa ih ne povezuje s mišljenjima Gaidara i Dabrowskog koji smatraju kako je poduzetništvo ključni čimbenik u prelasku sa socijalizma na društvo slobodnih i odgovornih pojedinaca.

Steve Pejovich

S engleskog jezika preveo

Vjekoslav Bratić